

ÎNCEPUTURI ALE MIȘCĂRII SOCIALISTE ȘI MUNCITOREȘTI BOTOȘĂNENE

IONEL BEJENARU

Botoșanii ultimului pătrar al secolului al XIX-lea, fără a avea importanța economică de odinioară, se înfățișau, sub acest aspect, ca un centru a tot felul de ateliere ale industriei mijlocii și mici (morăritul, industria spirtului, a berei, a zahărului, a sticlei, ateliere mecanice, industria fabricării spodiului, a olăritului, a tăbăcăriei), aceasta înglobînd o populație destul de numeroasă de muncitori și meseriași. Un aspect economic și social asemănător este caracteristic orașului Dorohoi și, într-o măsură mai redusă, celorlalte orașe și ținuturi din fostele județe Botoșani și Dorohoi. Datele recensămîntului din 1890 însciu 7349 muncitori în totalul de 147.986 locuitori ai județului Botoșani și 12.276 muncitori în totalul de 135.248 locuitori ai județului Dorohoi¹. Succint reliefată, structura social-economică botoșăneană încadrează tabloul general al societății românești, o societate capitalistă tînără, cu serioase rămășițe feudale în agricultură. Pe fondul evoluției capitaliste, ca rezultat al ei, se produc transformări în structura de clasă, cu rol determinant în configurația vieții politice, supuse cu întreaga societate unor permanente contradicții. În aceste condiții, intrarea pe arena socială a proletariatului, organizarea mișcării muncitorești și socialiste se constituie într-un proces fundamental, care s-a dovedit hotărîtor în progresul societății românești.

Botoșanii se dovedesc un cadrul propice receptării ideilor socialismului în rîndul muncitorimii, a celor mulți, care, nerămînînd doar un frumos ecou, s-au concretizat într-o mișcare locală, prezență meritorie în vechea mișcare socialistă și muncitorească din România.

La puțin timp după reprimarea răscoalelor țărănești din 1888, prezente în numeroase localități botoșănene, trimis de comitetul de conducere al Cercului socialist din Iași în regiunea Botoșani—Dorohoi, spre a asigura îndrumarea muncitorilor și țăranilor dezorientați, în urma prigoanei autorităților, socialistul Panait Mușoiu se consacră unei propagande și activități organizatorice intense². O face cu un zel deosebit,

1 * * * „Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România pînă la primul război mondial“ (sub red. lui N. N. Constantinescu), Ed. Politică, București, 1959.

2 Gălățeanu, A., Gogoneață, N., „Panait Mușoiu“, Ed. Politică, București, 1970, p. 18.

desprins și din mândria cu care exprimă aceste cuvinte : „Cauza ce o apăr este aceea a celor asupriți (...)”³. Cu ocazia campaniei electorale și a alegerilor din 1888, Mușoiu, care primise sarcina să susțină candidatul socialist la Botoșani, avea să se convingă de farsa electorală burgheză, relatând cum candidatul socialist C. Rîșcanu și simpatizanții săi sînt confrunțați cu bătăușii administrației⁴.

Atmosfera emoționantă și sărbătorească a zilei de 11 septembrie 1890, cînd populația Botoșanilor trăiește fericitul moment al dezvelirii bustului lui Eminescu din fața vechii școli Marchian, este susținută și de socialiștii Tony Bacalbașa, și Ștefan Stîncă, aflați printre vorbitori⁵. Este știut aportul socialiștilor la ridicarea bustului marelui poet național, prezența celor doi frunțași socialiști la Botoșani fiind și o luare de contact cu tînăra mișcare socialistă locală, care se cristalizează din ce în ce mai mult.

Deși tineri, elevi pe băncile liceului „A. T. Laurian“, lăcaș de tradiție culturală al orașului și al țării, Panait Zosîn, Mihail Nicolau, Iacob Țăranu, Henric Sanielevici și, după ei, alții, ard ca o flacără în pasiunea neobosită pe care o depun în organizarea mișcării socialiste aici, la Botoșani, în crezul lor revoluționar, în stare să sfărîme ordinea nedreaptă. Evocînd, mai tîrziu, acești ani, unul din socialiștii botoșăneni de atunci, Henric Sanielevici, scria despre conferințele ținute acasă la Zosîn (de fapt, în casa unui țăran din fundul unei mahalale, unde stătea în gazdă) : „Într-o odaie mare, joasă, cu lavițe vechi și grinzi afumate, în lumina unei mici lămpi, care se lupta în zadar să gonească umbrele din unghere, ne adunam gravi și tainici ca niște conspiratori și ascultam cuvîntările șefilor noștri Zosîn și Nicolau”⁶. Într-adevăr, cum prefigura tînărul socialist Nicolau, „pretutindeni zorii unei lumi noi de pace și frăție încep să se arate ; mulțimea se ridică, într-un avînt de dezrobire, în contra lupilor în piele de oaie”⁷.

Această febrilă activitate socialistă botoșăneană cunoaște un moment organizatoric important, spre sfîrșitul anului 1891, cînd se constituie Clubul muncitorilor din Botoșani. Evenimentul este inserat pe larg în publicația centrală „Munca“. Astfel, informînd despre adunarea de constituire a Clubului muncitorilor din Botoșani, într-o corespondență din Botoșani, din 22 noiembrie 1891, se menționează că „se țin regulat întruniri în fiecare duminică (...) la club se mai dau și lecții de citit (...) clubul are deja și o mică bibliotecă”⁸. În corespondența „Din Botoșani“, publicată în numărul din 19 ianuarie 1892 al ziarului, este subliniat progresul înregistrat în cele două luni de activitate, sub aspectul creșterii numărului de membri, ajuns la 100, al acțiunilor întreprinse (întruniri la

3 Ibidem, p. 19.

4 Ibidem, p. 20.

5 * * * „Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă“, Ed. Minerva, București, 1975, p. 376.

6 „Cum am devenit socialist“, în „Viața Românească“, an IX, nr. 10-11-12/1914, p. 106. (Articol semnat A. D., un pseudonim al lui Henric Sanielevici.)

7 Ibidem, p. 101.

8 „Munca“, an II, nr. 42, 8 decembrie 1891.

sediu, unde duminica seara, „sala e plină de lume“, inițierea unei liste de subscripții pentru formarea unei „brutării cooperative“, greve — fiind remarcată greva tipografilor pentru mărirea salariilor, lucrătorii reușind să obțină un spor la salariu cu 10%⁹. Înființarea Clubului muncitorilor din Botoșani a provocat o puternică reacție din partea burgheziei locale, care se va manifesta, ulterior, prin etalarea unui întreg arsenal de mijloace represive¹⁰. În pofida lor, „mișcarea socialistă face mari progrese în nordul Moldovei și, în special, în districtul Botoșani“¹¹. Cu experiența, e drept, puțină, dar, mai ales, cu utilitatea ei, entuziaștii membri ai Clubului muncitorilor din Botoșani ajută nemijlocit la fondarea unui nou Club al muncitorilor, în orașul Hirilău. Cei 80 de muncitori participanți la adunarea de constituire, în februarie 1892, au ales comitetul general și comitetul executiv al Clubului¹². Poliția, în cap cu polițaiul Teodorescu, a trebuit să bată în retragere“¹³.

Clubul muncitorilor din Botoșani editează, la 1 (13) martie 1892, bilunarul socialist „Proletarul“, având ca redactori pe Panait Zosin, Mihail Nicolau, Iacob Țăranu. În Cuvîntul de introducere, pe care-l semna, Mihail Nicolau creiona sarcinile transformatoare ale mișcării socialiste, concluzionînd că „lupta va fi grea, dar curajul nu ne lipsește“¹⁴.

În aprilie 1892, Panait Mușoiu revine la Botoșani, unde se consacră activității de traducere și de popularizare a unor lucrări marxiste, precum și organizării unor acțiuni ale muncitorimii locale. Între acestea din urmă, merită evidențiată rodnică sa activitate, laolaltă cu fruntașii socialiști din localitate, în vederea sărbătoririi zilei de 1 mai 1892, acțiune evocată în amănunt în „Revista ideii“, pe care o conduce, mai târziu, la București¹⁵. S-au redactat manifeste, chemînd pe muncitori și pe săteni la sărbătoare, ele apărînd deodată „pe toate zidurile tîrgului, la toate înălțimile, pe garduri, chiar și pe geamul de la felinare“¹⁶, „fură alcătuite, în grabă, o sumă de steaguri și stegulețe, se arvonî o grădină, una din cele mai splendide, ca loc de întîlnire“¹⁷. Desigur, n-au întîrziat măsurile represive. Astfel, „se concentrează toată militărimea regională, se recurse chiar și la oastea megieșită. Se organizează numeroase patrule să calce toate stradele. La țară fură trimise detașamente puternice de soldați“¹⁸. O veritabilă stare de asediu domnea asupra întregului județ. Dar, „cînd strășnicia era mai mare, cînd stradele erau pustii (...), ca din pămînt răsare un mănunchi de tineri, purtînd sub brațe steaguri roșii“¹⁹.

9 Ibidem, nr. 48, 19.I.1892, p. 4.

10 Ibidem, nr. 50, 2 februarie 1892, p. 4.

11 Ibidem, nr. 52, 16 februarie 1892, p. 2.

12 Ibidem.

13 Ibidem.

14 „Proletarul“, Botoșani, an I, nr. 1, I (13), martie 1892, p. 1.

15 Mușoiu, P., „Un moment al mișcării noastre“, în „Revista ideii“, București, nr. 10, august 1901, p. 150-151.

16 Ibidem, p. 150.

17 Ibidem.

18 Ibidem.

19 Ibidem.

Stăpînirea a trecut cu brutalitate la reprimarea manifestației muncitorimii și a celorlalte pături sociale solidare, cîteva zile, la Botoșani, fiind „o fierbere obștească, cum rar s-a pomenit“. Fiindu-i părtaș, Panait Mușoiu definește mișcarea de la Botoșani, ca „una din cele mai strălucite și mai nobile pagini în istoria mișcării proletariatului țării acesteia. O paignă minunată, neștearsă“²⁰. Atunci, la 1 Mai 1892, a fluturat deasupra Clubului muncitorilor din Strada Mare, în dosul regiei Heinig, deasupra orașului Botoșani, steagul roșu, grație ardoarei revoluționare a lui Panait Mușoiu, Panait Zosîn și Emanuel David²¹ (n. n. tînăr socialist botoșănean, mort, în 1896, la 25 de ani).

Pe linia măsurilor de intimidare și de reprimare a mișcării socialiste și muncitorești, autoritățile recurg, printre altele, la expulzarea militanților socialiști, soluție aplicată în cazul tînărului socialist Panait Zosîn, aflat în pragul absolvirii liceului „Laurian“, a Elenei Vasiliu, de la Externatul de fete din Botoșani, pentru „crima de socialism“²². În toamna anului 1892, P. Zosîn și P. Mușoiu au plecat la Bruxelles, spre a audia cursurile Universității de aici²³. Pe Mușoiu îl vom reîntîlni la Botoșani, în 1893, continuîndu-și cunoscutele activități socialiste, corespondînd cu Fr. Engels, K. Kautski, cu militanți socialiști români. Mai tîrziu, împreună cu bunul său tovarăș. Panait Zosîn, va conduce la București, revista „Mișcarea socială“ (1897).

Mișcarea socialistă locală își continuă fîgașul, în februarie 1893 producîndu-se noi manifestări socialiste, cum ar fi sprijinirea înființării unui Club al muncitorilor la Dorohoi²⁴.

Constituirea P.S.D.M.R., în 1893, primul partid politic al clasei muncitoare din țara noastră, a marcat un moment de însemnătate istorică în organizarea clasei muncitoare pe plan național, a dat noi dimensiuni activității și luptei proletariatului. La Congresul de constituire, din 31 martie—3 aprilie 1893, este reprezentată și mișcarea muncitorească botoșăneană, expresie a progresului înregistrat pe plan organizatoric și ideologic. Cum prezentă, prin delegați, va fi muncitorimea din Botoșani și la celelalte congrese ale P.S.D.M.R. Este drept, primul Club al muncitorilor din Botoșani se desființase, luîndu-i locul un cerc social-democrat. Este o perioadă în care se petrec mai multe transformări organizatorice determinate de existența unor orientări în rîndul mișcării muncitorești, nu întotdeauna convergente, cît și datorită represaliilor exercitate de regim. „Amicul muncitorilor“ (1896), Cercul de propagandă „Dezrobirea“ (29 sept. 1896), devenit Club al muncitorilor din Botoșani (2 nov. 1896), afiliat la P.S.D.M.R., sînt momente organizatorice pe care muncitorimea locală

20 Ibidem, p. 151.

21 Zosîn, P., „Emanuel David“, în „Munca“, București, an. I, nr. 2, 28 ianuarie 1896, p. 3.

22 „Vocea Botoșanilor“, nr. 18, 9 iunie 1892.

23 * * * — „Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă“ (1870—1900), Ed. Minerva, București, 1975, p. 391.

24 Răutu, N., „Istoria Liceului „Laurian“ din Botoșani“ (1859—1909), Tip. „Reînvierea“, Botoșani, 1909, p. 87.

le-a cunoscut, în care și-a pregătit diferite acțiuni revoluționare, s-a instruit sau s-a clarificat ideologic.

Pe fondul agravării contradicțiilor sociale la sate, al apropierii țărănimii de clasa muncitoare, sub apăsarea aceleiași nedreptăți sociale, influența pe care o exercită mișcarea socialistă și muncitorească în lumea satului devine tot mai manifestă, capătă caracter concret. În acest context, merită menționată înființarea în satul Comindărești (jud. Botoșani) a unui club socialist, în 1897²⁵, între altele apărute în țară în această perioadă.

Sugestiv pentru a ilustra starea precară a proletariatului, în cazul de față cel botoșănean, sînt succintele dar edificatoarele rînduri referitoare la situația lucrătorilor dintr-o unitate industrială locală, înserate într-un ziar local al timpului: „Lucrătorii unui mare stabiliment industrial din localitate ni se plîng că, prin suprimarea unei întregi echipe de lucrători, patronii aceluiaș așezămînt le-au îngreuiat peste măsură condițiile de muncă. De unde pînă acum lucrau 12 ore pe zi, acum sînt siliți să muncească 17 ore din 24, adică de la 4 ore dimineața și pînă la 9 seara, fără nici o întrerupere alta decît $\frac{1}{2}$ oră pentru masă. În schimbul acestei munci nu primesc decît 30 de lei pe lună”²⁶. O asemenea situație, cu nimic exagerată, determină constituirea de organizații muncitorești, capabile să desfășoare o susținută luptă pentru revendicări economice și politice. Între ele, societatea funcționarilor comerciali (1896)²⁷, societatea „Dezrobirea” a lucrătorilor croitori (1898)²⁸, apărute spre sfîrșitul secolului trecut. Aceasta din urmă inițiază, în 1898, o grevă a croitorilor, vizînd mărirea salariilor. În cele din urmă, patronatul a trebuit să satisfacă cererile greviștilor²⁹. De altfel, între 1890—1899, s-au produs la Botoșani 3 greve, cum reiese dintr-o statistică a desfășurării procesului grevist în acești ani³⁰, dovadă a spiritului combativ, în creștere, al muncitorimii.

Tineretul socialist botoșănean se remarcă prin inițierea unei „noi mișcări socialiste”, acțiune în măsură să determine intervenția hotărîită a autorităților, care dispun, în februarie 1899, exmatricularea „pentru totdeauna din toate școlile țării” a opt tineri liceeni de la „A. T. Laurian”, pentru „idei care atacau temelii statului”³¹. Printre ei, cunoscutul socialist Barbu Lăzăreanu. Ideile socialiste se bucurau de largă receptivitate aici, la liceul „Laurian”, atît printre profesori (Al. Lambrior, Boniface Hétrat), cît și printre elevii din ultimii ani (mai vechii C-tin Stăucanu, Ioan și Gheorghe Nădejde, Simeon Labin, Gh. Kernbach, Arthur și Raul Stavri, Iacob și Deodat Țăranu, Mihail Nicolau, Panait Zosîn, Henric și

25 „Lumea Nouă”, 17 iulie 1897.

26 „Nenorociiții”, în „Botoșanii”, an I, nr. 11, 15 martie 1898, p. 3.

27 „Lumea Nouă”, 25 iulie 1896.

28 Ibidem, 2 august 1898, p. 2.

29 Ibidem.

30 Petrișor, Vasile, „Evoluția și trăsăturile mișcării greviste din România pînă la sfîrșitul secolului al XIX-lea”, în „Analele de istorie”, an XIX, nr. 1/1973, p. 136.

31 Răutu, N., lucr. cit., p. 96.

Simion Sanielevici, Ion Păun-Pincio, cit și mai noii Barbu Lăzăreanu, Ion Teodorescu, Th. Ficșinescu).

Începutul secolului actual găsește societatea românească supusă aceluiași multiple contradicții, imprimînd o și mai mare amploare și forță luptei muncitorimii, mult mai bine definită ideologic și organizatoric. Totodată, celelalte forțe sociale asuprite, în primul rînd țărănimea, îmbrățișează mijloacele luptei revoluționare. În acest sens, este edificatoare seria de răscoale țărănești, culminînd cu puternica răscoală din primăvara anului 1907. Mai mult, apropierea mișcării muncitorești și socialiste de țărănime este în măsură să pună bazele unei viitoare alianțe de luptă politică și revoluționară. Evenimentele turburi ale mării răscoale, prezente în mai toate comunele fostelor județe Botoșani și Dorohoi, au evidențiat puternice influențe socialiste în lumea satului, acțiuni de solidaritate deschisă ale muncitorilor cu țărani (Botoșani, Ibănești). Sub imperiul acestor evenimente, nu întîmplător, aparatul de represiune al regimului recurge la măsuri din cele mai drastice: publicistul Barbu Lăzăreanu este expulzat din țară, la fel Mendelsohn din Botoșani, „maltratat și expulzat“³².

Correspondența socialistului botoșănean Constantin Graur, aflat la Todireni (jud. Botoșani), cu C-tin Dobrogeanu-Gherea, ilustrează interesul sporit față de problema țărănească, rămasă nerezolvată în urma mării răscoale³³. Mai mult, acest interes îl determină pe socialistul Elefterescu Spiridon Urzică din Dorohoi să dezvolte o amplă analiză a problemei țărănești, expusă într-o bogată corespondență cu C. D. Gherea.

Muncitorimea botoșăneană intră într-un conflict permanent cu patronatul, tot mai rapace și acționînd spre reducerea simțitoare a condițiilor ei de viață. Un asemenea aspect surprinde secretarul Camerei de Meserii din Botoșani: „Toți maiștrii patroni croitori și în general toți patronii mai exploatează și nevoia de bani a lucrătorilor, avansîndu-le sume ce nu trec de 300 lei; pentru care lucrătorul se obligă a lucra cu prețuri mai mici...“³⁴.

Muncitorii botoșăneni își strîng rîndurile, organizîndu-se în sindicate (Sindicatul mixt al muncitorilor, creat în 1908), în societăți muncitorești. Între ele, cu activitate rodnică, se remarcă societatea „Înfrățirea“, care inițiază acțiuni muncitorești în localitate, stabilind contacte și cu muncitorii din alte centre (Săveni, Lespezi, Pașcani)³⁵. În repetate rînduri, poliția a intervenit cu brutalitate, devastînd sediul, confiscînd cărți și broșuri, operînd arestări, molestînd pe muncitori. Mai mult, în februarie 1908, „vreo 15 dintre acești tineri nenorociți au fost puși pe negrul tablou al expulzaților“³⁶. Grevele muncitorești devin tot mai numeroase.

32 „Viitorul social“, nr. 1, august 1907, p. 97.

33 Arhivele C.C. al P.C.R., Fond 192/1908, mapa 55, f. 1.

34 „Buletinul Camerei de Comerț și Industrie“, Botoșani, an XIX, 4 decembrie 1910.

35 „Din amintirile tov. Janeta Maltus — Safir (Botoșani)“, în „Analele Institutului de istorie a partidului“, 1957, nr. 2, p. 16.

36 „Gazeta Botoșanilor“, an I, nr. 20, 1 martie 1908, p. 2.

Astfel, în mai 1908, la fabrica de bastoane, recurg la grevă lucrătorii angajați de foștii coproprietari Maixner și Vasiliu³⁷. Tot aici, în 1909, la 30 noiembrie, muncitorii organizează o nouă grevă, determinată de nerespectarea de către patroni a promisiunilor făcute și concedierea pe nedrept a unor muncitori, grevă reprimată de poliție³⁸. Pe această linie, se înscriu alte acțiuni greviste, organizate de muncitori, cum ar fi greva lucrătorilor din magazinul patronat de Goldstein și Ornstein (septembrie 1908), conflictul dintre lucrătorii din atelierul de teracotă cu patronul A. Pollak (iulie 1911) ș. a.

Crearea Sindicatului Mixt al Muncitorilor din Botoșani, prezent, în 1908, prin doi delegați la a 3-a conferință a mișcării muncitorești, ținută la București, a reprezentat un moment important în organizarea muncitorimii locale. Conducătorii săi erau N. V. Radu, P. V. Sîrbu, V. Adiaconiței, Ilie Cărămidaru, deosebit de activi în inițierea de acțiuni muncitorești, urmăriți îndeaproape de poliție, care acționează prin numeroase razii la sediul sindicatului din strada Bujor, cît și prin percheziții domiciliare la membrii săi. Între ele, se remarcă cea din 9 decembrie 1909, ca foarte severă, soldată cu arestări, mai ales că ea venea într-un moment cînd, după un atentat contra primului ministru, s-a ivit un prilej bun de intensificare a represaliilor antimuncitorești.

Dezvoltînd problema începuturilor mișcării socialiste și muncitorești botoșănene, pînă în 1910, an marcat de reconstituirea Partidului Social-Democrat din România, accentuăm locul ei în mișcarea socialistă și muncitorească din țara noastră, cadrul pe care ea va rodi și mai viguros în perioada următoare.

DÉBUTS DU MOUVEMENT SOCIALISTE ET OUVRIERE DE BOTOȘANI

R é s u m é

Vers la fin du XIX-e siècle, sur le fond social-économique, accentué de sérieuses contradictions capitalistes, les Botoșani s'affirment comme une cadre propice des débuts du mouvement socialiste et ouvrier. En 1891 se fonde le Club des Ouvriers de Botoșani, avec une grande force d'influence parmi les ouvriers locaux et aussi parmi les ouvriers d'autre localités, dans la paysannerie locale, dans les jeunes gens de lycée. Sa constitution précède la création du premier parti de la notre classe ouvrière, le Parti Social-Démocrate des Ouvriers de Roumanie, en 1893, à lequel activité seront présents aussi délégués des ouvriers de Botoșani.

37 „Steagul“, Botoșani, an XII, nr. 10, 8 mai 1908, p. 2.

38 „Gazeta Botoșanilor“, an III, nr. 7, 5 decembrie 1909, p. 1.

Cependant, en Botoșani ont activé ou sont formés des nombreuses socialistes, avec précieuses contributions dans l'ancienne mouvement socialiste et ouvrière de Roumanie (Boniface Hétrat, P. Mușoiu, P. Zosin, Henric Sanielevici, Mihail Nicolau, Iacob și Deodat Țăranu, Ion et Sofia Nădejde, Ion Păun-Pincio, Simeon Labin, C. Graur, Barbu Lăzăreanu).

Le prolétariat de cette région a prouvé sa maturité par nombreuses grèves, démonstrations, fondations des organisations propres, il a écrit les belles pages d'activité révolutionnaire.